

UDK: 316.77:341.322.5]

659.3:341.49]

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Vedada Baraković

Ajša Mevkić

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

vedada.barakovic@untz.ba

mevkicajsa@yahoo.com

PRVE SKICE HISTORIJE: (MEDIJSKI) FRAGMENTI KOJI NEDOSTAJU

Apstrakt: U radu se propituje uloga masovnih medija u posredovanju tretmana svjedoka/žrtava nasilja u procesima suđenja za ratne zločine. Pretpostavka istraživanja u radu jest da masovni mediji ne posvećuju dovoljno pažnje svjedocima/žrtvama nasilja i da senzacionalističkim izvještavanjem i (ne)hotimičnim odavanjem identiteta svjedoka, s jedne strane, utječu na reviktimizaciju i retraumatizaciju žrtava dok, s druge strane, obeshrabruju anonimne žrtve nasilja da svjedoče. Tako brojni zločini ostaju nerasvijetljeni a počinitelji ostaju nekažnjeni, što ne doprinosi procesu suočavanja s prošlosti i pomirenju. Pored toga, ni historijske rekonstrukcije događaja iz ratnih perioda često ne mogu biti kompletirane bez iskaza svjedoka, pošto se materijalni dokazi zločina, po pravilu, nastoje prikriti i uništiti. Tako iskazi svjedoka koji su medijski posredovani(p)ostaju važan dokaz, a posebno zbog činjenice da, pored faktografske strane, svjedočenja posjeduju i afektivnu stranu, što može biti od posebne važnosti u holističkom sagledavanju konteksta historijskih zbivanja.

Ključne riječi: ratni zločini, svjedok/žrtva nasilja, masovni mediji, historija

Abstract: The aim of this paper is to research the role of mass media in mediating the treatment of witnesses / victims of violence in war crimes trials. The hypothesis of research in the paper is that mass media do not pay enough attention to the victims of violence. Furthermore, mass media trivial reporting and an (un)intentional victim identity revealing affect secondary victimization and re-traumatization of witnesses while, on the other hand, discourages anonymous victims of violence to testify. So numerous crimes remain unresolved, perpetrators remain unpunished,

which all do not contribute to the process of dealing with past and reconciliation. In addition, even historical reconstruction of war period events can sometimes not be completed without the testimony of witnesses because material evidence of crime perpetrators are attempting to hide and to destroy so witnesses testimonies mediated by mass media remain the key proof of the crime, particularly considering the fact that testimonies besides a factual side often have an affective side which can be of particular importance in holistic observation of the context of historical events.

Keywords: war crimes, witness/victim of violence, mass media, history

Uvod

Premda historičari medijske izvještaje o događajima ne smatraju dovoljno kredibilnim izvorima, ova se vrsta dokumenata koristi u pojedinim situacijama kao dodatni a ponekad i kao važan historijski izvor. Za novinarstvo se, uostalom, kaže da je prva, grupa skica historije a brojni izvori potvrđuju da su medijski izvještaji imali (i još uvijek imaju) nesumnjiv značaj u rekonstrukciji događaja kao i u ukupnom kreiranju historijskog fundusa. Izdavač Robert Laffont još 1958. počeo je publicirati popularnu seriju pod nazivom „Na današnji dan“, konceptualiziranu kao dnevno oživljavanje najznačajnijih historijskih događaja što je iniciralo izdavanje sličnih publikacija ipokretanje rubrika u medijima u kojima su bilježeni najznačajniji historijski događaji. Historičari ovakvu vrstu produkcije nazivaju „novinarsko-historijska“, kao mješavinu faktografskog i literarno deskriptivnog¹ koja je, bez obzira na kritike, značajna u historijskim istraživanjima. Posebno se ovo odnosi na prijelomne društvene događaje; poput onih ratnih, za čiju se rekonstrukciju koristi dostupna arhivska građa koja često biva, svjesno ili slučajno, uništena, pa novinarski izvještaji i iskazi svjedoka nerijetko bivaju jedini mogući dokaz u rekonstrukciji historijskih događaja. Takav je slučaj s iskazima svjedoka/žrtava u procesima suđenja za ratne zločine. Ratni

¹ Lavoinne Yves, Motlow David. *Journalists, history and historians. The ups and downs of a professional identity*. In: Réseaux. The French journal of communication, volume 2, n°2, 1994. pp. 205-221; https://www.persee.fr/doc/reso_0969-9864_1994_num_2_2_3278

zločini spadaju u kaznena djela kojima se krše norme međunarodnog prava (smrt ljudi, mučenja razaranja, genocid...) o načinu vođenja rata i koja imaju teške posljedice. Praćenja suđenja za ratne zločine i cjelovito informisanje javnosti o ovim temama doprinose većem stepenu vidljivosti suđenja kao i poboljšanju pravosudnih sistema. Pored toga, javna rasprava nastala temeljem medijskog izvještavanja može doprinijeti razbijanju stereotipa i predrasuda koji se, često, pojavljuju kao otežavajuća okolnost u procesuiranju ratnih zločina. Značaj adekvatnog medijskog izvještavanja o ovim temama može doprinijeti i boljem razumijevanju historijskog konteksta određenih događaja.²

(Ne)vidljivi svjedoci

Suđenja za ratne zločine specifična su suđenja prožeta posebnim tenzijama. Te se tenzije očituju na najmanje pet nivoa: (1) nužnost fokusiranja procesa na optuženog a ne na žrtve; (2) uključivanja šireg historijskog konteksta pri procesu dokazivanja krivice; (3) ograničenja koja nameće pravna procedura; (4) uvažavanje emocije svjedoka/žrtve zločina uz istovremenu objektivnost; (5) potreba da se uznemirujuća prošlost učini fokusom suđenja uz istovremeno nastojanje kreiranja pravednije budućnosti³. Zadaća sudova za ratne zločine, pored ustanovljavanja krivice optuženog, jest i svojevrsna rekonstrukcija konteksta i konkretnih okolnosti koji su doveli do činenja zločina. Pri tome su važni svi izvori do kojih se može doći, a u značajnom broju slučajeva presudna je uloga svjedoka. To je i razumljivo, budući da počiniozi zločina i njihovi nalogodavci nastoje prikriti zločine uništavanjem materijalnih dokaza a bez materijalnih dokaza zločin i krivicu je teško dokazati. Stoga su u procesima suđenja za ratne zločine žrtve nasilja koje se pojavljuju kao svjedoci iznimno važni. Položaj žrtve/svjedoka tokom krivičnog postupka i odnos učesnika u procesu (uključujući i medije) dokazivanja kaznenog djela po mnogo čemu

² Vidjeti više u Ivo Josipović *RATNI ZLOČINI: Priručnik za praćenje suđenja*. Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek, 2007.

³ Marie-Bénédicte Dembour Emily Haslam. *Silencing Hearings? Victim-Witnesses at War Crimes Trials*, *European Journal of International Law*, Volume 15, Issue 1, 1 February 2004, Pages 151-177.

je specifičan. Prema Deklaraciji o osnovnim principima pravičnosti za žrtve zločina i zloupotrebe moći Ujedinjenih nacija, žrtve su „lica koja su pojedinačno ili kolektivno pretrpjela nepravdu, fizičke ili mentalne povrede, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak ili značajno kršenje osnovnih prava i to djelima ili nedjelima koja predstavljaju kršenje krivičnog zakona država članica, uključujući tu i one zakone kojima se zabranjuje krivična zloupotreba moći“⁴. Temeljem ove Deklaracije, ali i drugih međunarodnih akata, zakonodavstva zemalja u kojima su se vodili, ili se još uvijek vode pravne procedure i suđenja za ratne zločine, decidno je definisan status žrtve kao svjedoka uz odgovarajuću pravnu i humanitarnu zaštitu. Međutim, brojne studije pokazale da se svjedoci/žrtve tokom pravnih procesa osjećaju isključeno, pa čak i zlostavljano od strane sistema. U prilog tome ide i činjenica da u brojnim zakonodavstvima termin žrtve ne postoji, već se koristi termin oštećeni (oštećena, oštećenik, oštećena strana). I kazneni proces vodi se na relaciji pravosudna institucija-počinitelj a žrtve se tretiraju kao svjedoci u dokazivanju krivice države protiv počinitelja. Pri tome se zanemaruje sam odnos počinitelja i žrtve, što za žrtve predstavlja posebno traumatično iskustvo. Ponovno preživljavanje događaja iz prošlosti (sekundarna viktimizacija ili reviktimizacija) samo po sebi predstavlja traumu (sekundarna trauma ili retraumatizacija), a posebno uzimajući u obzir činjenicu da brojni počinitelji u vrijeme suđenja često zauzimaju važna mjesta u državnim vlastima relevantnih država. Tako svjedočenje u brojnim slučajevima postaje zastrašujuće a žrtve često odustaju od daljnjeg učešća u procesu, posebno u slučajevima kada pravosudne institucije ne obezbjeđuju zaštitu i anonimnost svjedoka/žrtve. Sudovi svjedoke/žrtve mogu zaštititi na dva načina: (1) potpunom zaštitom identitet žrtve svjedoka, i za javnost i za odbranu; i (2) djelimičnom zaštitom identiteta žrtve/svjedoka samo u odnosu na javnost. Odlučivanje o anonimnosti žrtve specifično je i razlikuje se od slučaja do slučaja. Sudac (ili sudsko vijeće) pri svom odlučivanju o načinu zaštite svjedoka najčešće se vode sljedećim kriterijima: (1) da postoji realan strah za sigurnost svjedoka ili za sigurnost članova porodice svjedoka; (2) da svjedočenje mora biti dostatno

⁴ Azra Adžajlić-Dedović, Željko Topić, Žrtva-svjedok: pomoć, podrška i zaštita, Bezbednost, 2/2016, (151-138) <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2016/0409-29531602151A.pdf>,. Datum pristupa: 20.9.2018.

relevantno i važno za slučaj tužitelja da bi bilo nepravedno prisiliti svjedoka da se suđenje nastavi bez njega; (3) da ne smije postojati prima facie dokaz da je svjedok nepouzdan; (4) da ne postoji djelotvoran program zaštite svjedoka ili članova porodice svjedoka; i (5) da poduzete mjere moraju biti neophodne.⁵ Ukoliko sud donese odluku o anonimnosti svjedoka/žrtve, svi sudionici u procesu suđenja obavezni su poštovati ovu odluku. Pored anonimnosti sud može obezbijediti i uslove za uzimanje prethodne izjave od svjedoka kako se svjedok ne bi morao pojavljivati na zakazanim ročištima. Sud ili sudsko vijeće ovakve odluke donosi u situacijama kada je nasilje nad svjedocima/žrtvama bilo iznimno surovo ili kada su osumnjičeni za zločine realno u situaciji da, neposredno ili posredno, naude svjedoku/žrtvi ili članovima porodice svjedoka/žrtve. Psihološko stanje svjedoka/žrtve pri suočenju sa počiniteljem zločina najčešće dovodi do reaktiviranja sjećanja i do stanja sekundarne traume što, u konačnici, može rezultirati nemogućnošću žrtve da se sjeti detalja zločina.⁶ No, retraumatizacija ne počinje i ne završava se suočavanjem s počiniocem zločina. Već u od početka suđenja na žrtvi je težak teret dokazivanja zločina što ponekad izgleda kao da se sudi žrtvi a ne počinitelju. U proces suđenja uključeno je sudsko vijeće, tužilaštvo, odbrana, eksperti iz različitih oblasti te mediji masovnog komuniciranja.

Izveštavanje o suđenjima za ratne zločine veoma je važno za medije i za javnost općenito, a posebno u državama u kojima su ratni zločini bili posebno izraženi i surovi kako je to bilo u državama nastalim raspadom bivše Jugoslavije.

„Za medije, kao i za političke institucije, izvještavanje o suđenjima za zločine koji su počinjeni za vrijeme jugoslovenskih ratova predstavlja važan način iskazivanja, barem simbolično, prekida s bivšim režimima. Svrha tih suđenja nije samo sučenje sa počiniocima zločina, već transformacija ukupne političke paradigme. Zbog toga je od ključne važnosti da se istraži kako su suđenja za ratne zločine prikazana u medijima i kako je trauma koju oni predstavljaju ugrađena u javno pamćenje.“⁷

⁵ Vidjeti više u: Jonathan Doak, *The victim and the criminal process: an analysis of recent trends in regional and international tribunals*, Legal Studies, Vol. 23, No 1, March 2003.

⁶ Bessel Van der Kolk. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Treatment of Trauma*, New York, Penguin Books, 1996.

⁷ Volčić Zala, Džihana Amer, *Mediji i nacionalne ideologije: Analiza izvještavanja o suđenjima za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*, Mediacentar, Sarajevo, 2011, 10.

Neadekvatno medijsko izvještavanje (pri čemu se često odaje i identitet svjedoka/žrtve) također je oblik dodatne viktimizacije (medijske viktimizacija) i traumatizacije žrtve. Medijska (re)viktimizacija se odnosi na korištenje specifičnih narativa i okvira izvještavanja s ciljem kreiranja određenih predstava o žrtvi. Na medijsku reprezentaciju i konstrukciju žrtve utječu brojni faktori među kojima su posebno važni demografski faktori i to: (1) klasna pripadnost; (2) etnička pripadnost; (3) spol; (4) starost ...itd., što se ponekad jasno raspoznaje u medijskim izvještajima i što doprinosi konstituiranju stereotipnih, pa čak i stigmatizirajućih predstava o svjedocima/žrtvama. Dosadašnja istraživanja pokazala su da se i u pravosudnoj i u medijskoj praksi pretežno koriste narativi koji konstruiraju diskurs nepovjerenja prema svjedocima/ žrtvama suđenja što direktno utječe na njihovu nesigurnost i obeshrabljenost⁸. Istraživanja su, također, pokazala da pojedini slučajevi medijski bivaju potuno ignorisani dok drugi slučajeviprivlače značajnu medijsku pažnju. Tako je bilo i slučajevima suđenja za ratne zločine počinjene na području Bosne i Hercegovine.⁹

Slučaj Bosne i Hercegovine

Zločini počinjeni tokom rata u Bosni i Hercegovini još uvijek se istražuju, procesuiraju i presuđuju se odgovorne osobe koje su ih počinile. Privođenje svih osumnjičenih osoba i primjerena kazna za njih u slučaju dokazivanja krivice, minimum je koji se očekuje kao preduvjet pomirenja i gradnje funkcionalne demokratske zajednice. Na području Bosne i Hercegovine ovaj proces ide sporo i teško.

„Do kraja 2017. godine procesuirana su 473 predmeta ratnih zločina, uključujući tu većinu slučajeva označenih kategorijom „A“, što znači da je riječ o najkompliciranijim predmetima koji se odnose na najteže ratne zločine poput genocida i zločina protiv čovječnosti. Ranije je procijenjeno kako ima oko 800 osoba koje su počinile ovakva

⁸ Greer, C. *News Media, Victims and Crime*. In: P. Davies, C. Francis & C. Greer (Eds.), *Victims, Crime and Society*. London, SAGE, 2017.

⁹ Barbara Harff, Ted Robert Gurr. *Preventing Mass Atrocities, Policies and Practices*. London, Rotledge, 2018.

kaznena djela, a zaključno s polovicom 2018. godine pokrenuti su postupci protiv 560 takvih osumnjičenika.¹⁰

Kako je već navedeno, izjave svjedoka jedan su od najznačajnijih, ponekad i presudno važnih dokaznih sredstava u procesima dokazivanja krivice za ratne zločine. Konsekventno značaju svjedoka (koji su, kao je također prethodno navedeno, u većini slučajeva i žrtve nasilja), nametnula se i potreba za njihovom zaštitom, ne samo fizičke naravi, već i potreba njihove zaštite od reviktimizacije i retraumatizacije. Bosanskohercegovačko pravosuđe, u ovom smislu, zaštitu svjedoku pruža temeljem seta zakona kojim je regulisana ova oblast: Kazneni zakon Bosne i Hercegovine, Zakon o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, te Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini. Međutim, to ne znači automatski da su svjedoci stvarno zaštićeni. Učesnici u procesu suđenja (tužitelji, advokati, osumnjičeni, mediji itd) često, neposredno ili posredno, identificiraju svjedoke/žrtve u procesu. Tako je, naprimjer, Vojislav Šešelj osuđen zbog odavanja povjerljivih informacija o svjedocima sa posebnom zaštitom. Dalje, zbog nepoštivanja povjerljivosti svjedočenja osuđena su i dva kosovska novinara kao i četvoro hrvatskih novinara¹¹. Pored odavanja identiteta žrtva (što može biti ključni razlog za njihovo odustajanje od svjedočenja), masovni mediji mogu neprofesionalnim izvještavanjem utjecati na javnu percepciju svjedoka/žrtava i uznemirujuće prošlosti u društvu.

Javni diskurs u Bosni i Hercegovini još uvijek je obremenjen etnonacionalnim identitetima učvršćenim krajem prošlog stoljeća uspostavljanjem višepartijskog sistema u kojem su dominirale političke partije i stranke s etnonacionalnim programima. Proces raslojavanja političke zajednice intenziviran je i determiniran tokom disolucije jugoslovenske federacije¹² što se reflektiralo na kompletnu društvenu sferu, uključujući medije i ukupno polje novinarstva u Bosni i

¹⁰ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/sokantna-brojka-objavljeno-koliko-ima-osumnjicenika-za-ratne-zlocine-u-bih/7878969/>, Datum pristupa: 28.9.2018.

¹¹ <https://www.vecernji.hr/svijet/seselj-dobio-18-mjeseci-zatvora-zbog-nepostovanja-haaskog-suda-341823/komentari?page=2>. Datum prisupa, 28.9.2018.

¹² Volčić Zala, Džihana Amer. *Mediji i nacionalne ideologije: Analiza izvještavanja o suđenjima za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*, Mediacentar, Sarajevo, 2011.

Hercegovini. Danas gotovo da nema oblasti izvještavanja u bh medijima koje nije, po potrebi, etnonacionalno prožeto, pa ni kada su u pitanju ratni zločini i žrtve tih zločina. Premda smjernice o profesionalnom izvještavanju nalažu posebno obazriv odnos prema žrtvama, praksa pokazuje da ne postoji konsenzus o dosljednoj primjeni takvih smjernica u bosanskohercegovačkim medijima.

Mediji

Istraživanja o tretmanu žrtava/svjedoka u procesu suđenja, kao i o njihovoj medijskoj reprezentaciji su malobrojna i uglavnom su dio studija koje se odnose na suđenja za ratne zločine ili se obrađuju u kontekstu studija o sjećanju i pamćenju. Osjetljivost teme i već navedene specifičnosti polja novinarstva u Bosni i Hercegovini determiniraju i limitiraju objektivan pristup u izvještavanju o ovoj temi. Dragocjen doprinos u ovom polju dala je Balkanska istraživačka mreža u Bosni i Hercegovini (BIRN BiH)¹³, medijska nevladina organizacija sa sjedištem u Sarajevu, specijalizirana za praćenje i izvještavanje o suđenjima za ratne zločine. Istraživanja ove organizacije o medijskom praćenju suđenja za ratne zločine¹⁴ pokazala su da su mediji o ovoj temi izvještavali sporadično, te da je fokus izvještaja ovisio i od aktera suđenja (optuženika) ali je ovisio i o etnopolitičkoj i etnogeografskoj orijentaciji medija. U BIRN-ovom izvještaju o medijskom praćenju suđenja Radovanu Karadžiću navodi se da je interes medija varirao (pretpostavlja se da je to ovisilo o uredničkoj odluci), te da je većina sadržaja u medijima posvećenih ovoj temi preuzimana od agencija i od BIRN-a. Medijski izvještaji bili su dominantno fokusirani na počinitelje zločina, a značajno manje na žrtve/svjedoke. Izvještavanje je, kako se navodi, bilo neobjektivno, pristrano

¹³ <http://detektor.ba/>

¹⁴ Gordana Igrić i Marcus Tanner (ur). *Mladić pod lupom, Zločinac ili lice sa estrade? Mediji na Balkanu o hapšenju i početku suđenja Ratku Mladić.*, FES, Sarajevo, 2012. Dostupno na: <http://detektor.ba/publikacije/Mladic-BOS.pdf>
Erna Mačkić i Shiv Kumar Sharm (ur). *Historija u sjeni senzacije II, Regionalni i međunarodni mediji o prvoj godini suđenja Radovanu Karadžiću.*, FES, Sarajevo, 2011, Dostupno na: http://detektor.ba/publikacije/History_Over_Trivia_II_BOS.pdf
Nidžara Ahmetašević i Marcus Tanner (ur) *Historija u sjeni senzacije, Regionalni mediji o hapšenju Radovana Karadžića.*, FES, Sarajevo, 2009., Dostupno na: http://detektor.ba/publikacije/History_Over_Trivia_I_BOS.pdf

te je bilo snažno etno-politički obojeno s uočljivim nedostatkom činjeničnog uz dominaciju banalnog i spekulativnog, pa i senzacionalističkog. Źrtve/svjedoci jedva da su se spominjali u analiziranim sadržajima.

„Mnogi svjedoci su predstavljeni u tek nekoliko rečenica, zbog čega javnost nije mogla steći objektivnu sliku o samom suđenju i onome što se svakodnevno dešavalo u sudnici.....Nedostajala je “živa riječ” svjedoka iz sudnice, kao i opisi velikog broja događaja o kojima su oni govorili. Tekstovi su bili fokusirani na samo jedan od aspekata priče, iako su svjedoci vrlo često govorili o više različitih događaja.....(Tako) naprimjer, izvještaj napisan nakon saslušanja prvog svjedoka počinje prenošenjem Karadžićevih negiranja masovnih ubistava o kojima je svjedok govorio. Također, iz svjedočenja Herberta Okuna izdvojeni su samo oni dijelovi u kojima optuženi objašnjava svjedoku ko je, po njemu, kriv za rat u Bosni i Hercegovini”¹⁵

I druga istraživanja u Bosni i Hercegovini i u regionu pokazala su sličan princip i matrice izvještavanja kao što je to pokazalo i istraživanje u ovom radu. Istraživanje u ovom radu obuhvatilo je analizu medijskog izvještavanja u periodu od januara do aprila 2018. godine, te analizu intervjua sa svjedocima/žrtvama u suđenjima za ratne zločine. Odabrani tip medija bili su internetski portali selektirani temeljem etnogeografskog kriterija te kriterija posjećenosti. U drugom dijelu istraživanja intervjuisano je osam svjedoka/žrtava o njihovoj percepciji medijske reprezentacije žrtava/svjedoka u procesima suđenja za ratne zločine.¹⁶

U periodu istraživanja u selektiranim medijima objavljeno je ukupno 85 tekstova vezanih za suđenja za ratne zločine. Źrtve/svjedoci zločina spomenuti su u manje od polovine tekstova, što je relativno mali procent s obzirom na značaj procesa koji su se odvijali u tom periodu.¹⁷

¹⁵ Erna Mačkikić i Shiv Kumar Sharm (ur). *Historija u sjeni senzacije II, Regionalni i međunarodni mediji o prvoj godini suđenja Radovanu Karadžiću*. FES, Sarajevo, 2011, Dostupno na: http://detektor.ba/publikacije/History_Over_Trivia_II_BOS.pdf

¹⁶ Podaci su korišteni iz istraživanja u okviru master teze Ajše Mevkić pod nazivom *Primjena profesionalnih standarda i etičkih načela u izvještavanju o suđenjima za ratne zločine: (Ne)zaštićeni svjedoci/žrtve* (mentor Vedada Baraković).

¹⁷ Suđenje Stanišiću i Simatoviću, suđenje Vikiću, slučaj Vranica, slučaj Srećka Pavića, suđenja za zločine u Srebrenici, Mostaru, Prnjavoru, Prijedoru, suđenje Džananoviću, Gadži i Eroviću, Kajtaziju, zločini u Silosu itd.

Tabela 1. Broj objavljenih tekstova o žrtvama/svjedocima na suđenjima za ratne zločine

Medij	Broj tekstova o suđenjima (N)	Broj tekstova u kojima se spominju žrtve/svjedoci (N1)	Postotak (N1/N) %
Avaz.ba	19	11	58%
Klix.ba	21	6	28%
Glassrpske.ba	7	4	57%
Faktor.ba	29	13	45%
Dnevni list	8	1	12%
Ukupno	84	35	41%

Većina tekstova u analiziranim medijima poticala je iz novinskih agencija i, već spomenute, nevladine organizacije BIRN, dok je potpisanih autorskih tekstova bilo svega sedam.

Tabela 2. Izvori tekstova

Izvor	Broj tekstova (N)	Postotak (%)
BIRN	12	33
FENA	10	28
SRNA	2	5
TANJUG	1	3
Anadolija	1	3
Autorski tekst	10	28
Ukupno	35	100

Većina tekstova, bez obzira da li su preuzeti od novinskih agencija ili su bili autorski prilozi, imali su senzacionalističke naslove koji su, pored toga, bili i etnonacionalno obojeni. U naslovima su često spominjana imena svjedoka/žrtava (pa čak i zaštićenih svjedoka) kojima su nakon suđenja upućivane prijetnje¹⁸ što je obeshrabrilo potencijalne svjedoke za daljnje učešće u

¹⁸ Naprimjer, svjedok zločina u slučaju "Vranica": Mehiću su lomili noge, a on je vrištao. Nezaštićeni svjedok Emir Čatić je rekao da je ovo njegovo četvrto svjedočenje u ovom slučaju, a nakon prvog suđenja već su mu bile upućivane prijetnje smrću. Zvali su me

suđenjima i svjedočenjima (kako je u intervjuima naznačeno). Ono što je bilo posebno uočljivo jest da je fokus izvještavanja dominantno bio na počiniocima kaznenih djela, dok su se žrtve samo usputno spominjale. U takvim slučajevima, u autorskim tekstovima, korišteni su posebni narativi temeljeni na emotivnom pristupu, ponekad i na patetici.¹⁹ Etnonacionalni diskurs u analiziranim tekstovima mogao se iščitati i u odabiru slučaja o kome se izvještavalo. Tako su mediji s područja Federacije Bosne i Hercegovine mahom bili fokusirani na slučajeve u kojima su žrtve bile bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, dok su mediji iz RS-a bili fokusirani na slučajeve u kojima su žrtve bile srpske nacionalnosti. Pored toga, spominjanje nacionalne pripadnosti žrtve zabilježeno je u gotovo jednoj petini analiziranih naslova. Obojene riječi korištene su u skoro 35% naslova dok su žanrovski svi tekstovi bili ili vijest ili izvještaj.

Ono što je nedostajalo u medijskom izvještavanju sa suđenja za ratne zločine bilo je sažeto objektivno, kontekstualno i činjenično reprezentiranje iskaza svjedoka/žrtava nasilja što bi predstavljalo dragocjen izvor u istraživanjima (uključujući i historijska istraživanja) s jedne strane, a s druge strane bi moglo predstavljati poticaj i ohrabrenje svjedocima/žrtvama za svjedočenje. Tome u prilog govore i rezultati istraživanja stavova svjedoka/žrtava nasilja.

Svjedoci/žrtve

U dosadašnjim suđenjima za ratne zločine u Bosni i Hercegovini saslušano je gotovo 11.000 svjedoka koji su svjedočili u brojnim predmetima. Više od 1.500 svjedoka u sudskim procesima svjedočilo je uz posebne mjere zaštite.²⁰ Većina saslušanih svjedoka ujedno su bile i žrtve različitih oblika nasilja a tačni

kući, govorili da pazim šta pričam, kuda se krećem, da mi se svašta može desiti - naglasio je u sudnici Čatić. (<https://vijesti.ba/clanak/393835/svjedok-na-sudnju-za-vranicu-lomili-su-mu-noge-on-je-vristao>. Datum pristupa 20.9.2018.

¹⁹ „U sudnici je tokom pretresa vladala teška tišina, a kiša napolju, koja nije prestajala je najbolje opisivala osjećanja s kojima su se borili najbliži stradalih.“ <https://faktor.ba/vijest/svjedok-zloina-u-sluaju-vranica-mehiu-su-lomili-noge-a-on-je-vritao-283886>. Datum pristupa 29.9.2018.

²⁰ <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/teme/zasticeni-svjedoci-se-nekad-i-sami-otkriju-383553>,. Datum pristupa 20.9.2018.

podaci o svim preživjelim svjedocima/žrtvama nasilja do sada nisu prikupljeni.²¹ Preživjele žrtve nasilja i torture nerado daju izjave mimo procesa suđenja, te je istraživanje stavova svjedoka/žrtava obavljeno na uzorku od osam ispitanika. Premda je bio uspostavljen kontakt s većim brojem svjedoka oni/one su nerado pristajali na intervju. Tokom istraživanja događalo se da svjedok oboli ili umre tako da je uzorak ispitanika od osam ispitanika nominalno i statistički, ali u kontekstu osjetljivosti teme i ograničenosti pristupa podacima, i ovaj broj ispitanika ima značaj i relevantnost. Suština intervjua sa ispitanicima odnosila se na pitanja o medijskom izvještavanju sa suđenja za ratne zločine. Većina svjedoka/žrtava nasilja smatrala je da je važno da mediji prate suđenja, ali da novinari nisu objektivni u izvještavanju. Ukazali su na činjenicu da njihove izjave mediji nisu prenijeli na adekvatan način (kratili su ih, interpretirali ili izvlačili iz konteksta), te da su bili pristrani, ovisno o etnonacionalnim i političkim orijentacijama i utjecajima. Intervjuisani svjedoci izjavili su da su svjedočenja na sudu za njih bila izrazito traumatična, da su izazivala neugodu, povrijeđenost, strah pa čak i osjećaj krivice i nemoći. Posebno su bili osjetljivi na mogućnost otkrivanja identiteta u medijima što su okarakterizirali kao još jedan mogući oblik sekundarne viktimizacije i retraumatizacije. Posebno mučan dojam na njih su imali medijski izvještaji koji su obilovali detaljnim opisima nasilja i razaranja koje su svjedoci/žrtve davali u svojim iskazima, za šta su naveli da smatraju da je isključivo u funkciji privlačenja publike. Ovakav način izvještavanja, ocijenili su intervjuisani, utjecala je na odustajanje brojnih žrtava od svjedočenja u procesima suđenja za ratne zločine.

Zaključak

Medijsko izvještavanje o žrtvama zločina može se pojaviti kao važan historijski izvor, posebno ako je riječ o ratnim zločinima. Materijalni dokazi često su nedostupni i tokom procesa suđenja i tokom historijske obrade, te su iskazi

²¹ Procjene UN-a govore da je oko 50.000 žena i djevojaka, kao i nepoznati broj muškaraca, preživjelo ratno silovanje i seksualno nasilje u Bosni i Hercegovini, <https://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/spora-pravda-za-zrtve-silovanja-tokom-rata-u-bih/38375>,. Datum pristupa: 28.9.2018.

svjedoka zločina (koji su obično i žrtve nasilja) ponekad dragocjeni (u oba slučaja). Brojni faktori utječu na odluku preživjelih žrtava nasilja da svjedoče u procesima suđenja a među njima je svakako i način medijskog izvještavanja o ovim temama. Dosadašnje prakse pokazale su da mediji ne vode dovoljno računa o svjedocima/žrtvama nasilja i svojim izvještavanjem pridonose njihovoj reviktimizaciji i retraumatizaciji. Čak šta više, ovakvo izvještavanje pridonosi i čestom odustajanju od svjedočenja te obeshrabrivanju velikog broja svjedoka da svjedoče tako da, mahom, ostaju anonimni. Bez svjedočenja preživjelih / svjedoka žrtava ratnih zločina značajan broj počinitelja ostaje nekažnjen, dok događaji ne bivaju (historijski) precizno rekonstruisani. Od okončanja rata u Bosni i Hercegovini proteklo je 23 godine. Brojni svjedoci više nisu među živima, brojni svjedoci su raseljeni diljem svijeta i njihova svjedočenja nikada nisu zapisana. A ono što nije zapisano, kao da se nije ni dogodilo.

THE FIRST DRAFT OF HISTORY: MISSING (MEDIA) FRAGMENTS

Summary

Media reporting victims of crime may appear as an important historical source, especially when it comes from war crimes trials. Material evidence is often unavailable during the trials and during the historical process, so the testimony of the witnesses of the crime (who are often also the victims of violence) is sometimes precious in both cases. Numerous factors influence the decision of survivors of violence to testify in trials, and among them are the media coverage of these issues. Previous practices have shown that the media did not pay sufficient attention to witnesses /victims of violence thus such reporting contribute to their re-victimization and re-traumatization. Furthermore, such reporting contributes to frequent abandonment of testimony and the discouragement of numerous anonymous witnesses. Without witnessing the witnesses/victims of the war crime a numerous perpetrators remain unpunished and the events also remain (historically) inadequately reconstructed. Since the

end of the war in Bosnia and Herzegovina, 23 years have passed. Numerous witnesses are no longer among the living, numerous witnesses are displaced throughout the world and their testimonies have never been written down. And what has not been written has not even happened.

BIBLIOGRAFIJA

Literatura

1. Adžajlić Dedović, Azra, Topić, Željko, *Žrtva-svjedok: pomoć, podrška i zaštita*, *Bezbednost*, 2/2016, 151-138.
2. Ahmetašević, Nidžara – Tanner, Marcus (ur.), *Historija u sjeni senzacije, Regionalni mediji o hapšenju Radovana Karadžića*, FES, Sarajevo, 2009., Dostupno na: http://detektor.ba/publikacije/History_Over_Trivia_I_BOS.pdf
3. Bessel Van der Kolk, *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Treatment of Trauma*, New York, Penguin Books, 1996.
4. Dembour, Marie-Bénédicte – Haslam, Emily, Silencing Hearings? Victim-Witnesses at War Crimes Trials, *European Journal of International Law*, Volume 15, Issue 1, 1 February 2004, 151-177.
5. Doak, Jonathan, The victim and the criminal process: an analysis of recent trends in regional and international tribunals, *Legal Studies*, Vol 23 No 1, March 2003.
6. Greer, C. News Media, Victims and Crime, In: P. Davies, C. Francis & C. Greer (Eds.), *Victims, Crime and Society*, London, SAGE, 2017.
7. Harff, Barbara, Gurr, Ted Robert. *Preventing Mass Atrocities, Policies and Practices*, London, Rotledge, 2018.
8. Igrić, Gordana, Tanner, Marcus (ur), *Mladić pod lupom, Zločinac ili lice sa estrade? Mediji na Balkanu o hapšenju i početku suđenja Ratku Mladić.*, FES, Sarajevo, 2012. Dostupno na: <http://detektor.ba/publikacije/Mladic-BOS.pdf>
9. Josipović, Ivo, *RATNI ZLOČINI: Priručnik za praćenje suđenja*. Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek, 2007.
10. Mačkić, Erna, Kumar Sharma, Shiv (ur), *Historija u sjeni senzacije II, Regionalni i međunarodni mediji o prvoj godini suđenja Radovanu Karadžiću*, FES, Sarajevo, 2011, Dostupno na: http://detektor.ba/publika-cije/History_Over_Trivia_II_BOS.pdf

11. Mevkić, Ajša, *Primjena profesionalnih standarda i etičkih načela u izvještavanju o suđenjima za ratne zločine: (Ne)zaštićeni svjedoci/žrtve* (master teza; mentor Vedada Baraković).
12. Volčić, Zala, Džihana, Amer, *Mediji i nacionalne ideologije: Analiza izvještavanja o suđenjima za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*, Mediacentar, Sarajevo, 2011.
13. Yves, Lavoine, David, Motlow, Journalists, history and historians. The ups and downs of a professional identity. In: *Réseaux. The French journal of communication*, volume 2, n°2, 1994, 205-221.

Web izvori

1. https://www.persee.fr/doc/reso_0969-9864_1994_num_2_2_3278
2. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2016/0409-29531602151A.pdf>, Datum pristupa: 20.9.2018.
3. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/sokantna-brojka-objavljeno-koliko-ima-osumnjicenika-za-ratne-zlocine-u-bih/7878969/>, Datum pristupa:
4. 28.9.2018.
5. <https://www.vecernji.hr/svijet/seselj-dobio-18-mjeseci-zatvora-zbog-nepostovanja-haaskog-suda-341823/komentari?page=2>. Datum prisupa, 28.9.2018.
6. <http://detektor.ba/>
7. (<https://vijesti.ba/clanak/393835/svjedok-na-sudenju-za-vranicu-lomili-su-mu-noge-on-je-vristao>. Datum pristupa 20.9.2018.
8. <https://faktor.ba/vijest/svjedok-zloina-u-sluaju-vranica-mehiu-su-lomili-noge-a-on-je-vritao-283886>. Datum pristupa 29.9.2018.
9. <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/teme/zasticeni-svjedoci-senekad-i-sami-otkriju-383553>,. Datum pristupa 20.9.2018.
10. <https://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/sporapravda-za-zrtve-silovanja-tokom-rata-u-bih/38375>,. Datum pristupa: 28.9.2018.

UDK 94

ISSN 2303-7539

**DRUŠTVO HISTORIČARA TUZLANSKOG KANTONA
ODSJEK ZA HISTORIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U TUZLI**

HISTORIJSKA MISAO HISTORICAL THOUGHT

4

HISTORIJSKA MISAO, GOD. IV, BR. 4, 1-277, TUZLA, 2018.